

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

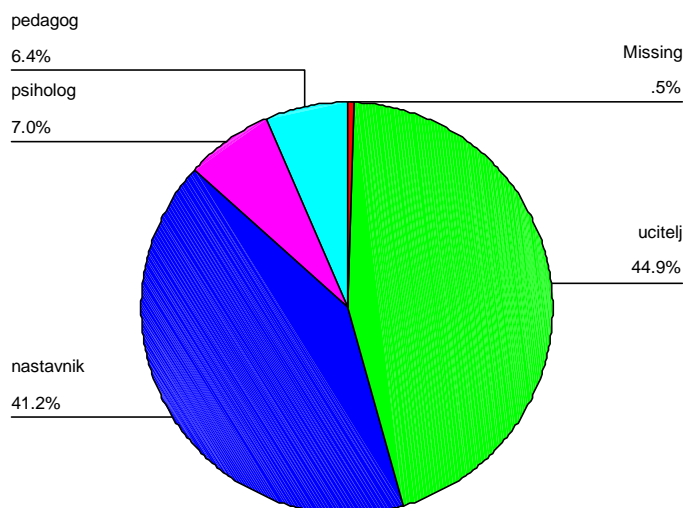
potreba nastavnog i stručnog osoblja za osnaživanjem u radu sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama

Opšti podaci o istraživanju

Istraživanje je sproveo Novosadski humanitarni centar (NSHC) u februaru 2008. godine uz stručnu podršku ŠOSO „Milan Petrović“ u okviru projekta «Naša škola». Projekat je deo programa Save the Children „Smanjenje efekata siromaštva za decu sa posebnim potrebama u Srbiji i Crnoj Gori“. Istraživanje je sprovedeno u 17 osnovnih škola sa teritorije Novog Sada.

Uzorak

U istraživanju je učestvovalo ukupno 187 ispitanika, od toga 84 (44,9%) učitelja; 77 (41,2%) nastavnika; 25 (13,4%) predstavnika stručne službe – 13 (7%) psihologa i 12 (6,4%) pedagoga. Jedan ispitanik nije naznačio na kom je radnom mestu. Kad je u pitanju polna struktura, bilo je 169 pripadnica ženskog pola i 18 pripadnika muškog pola.

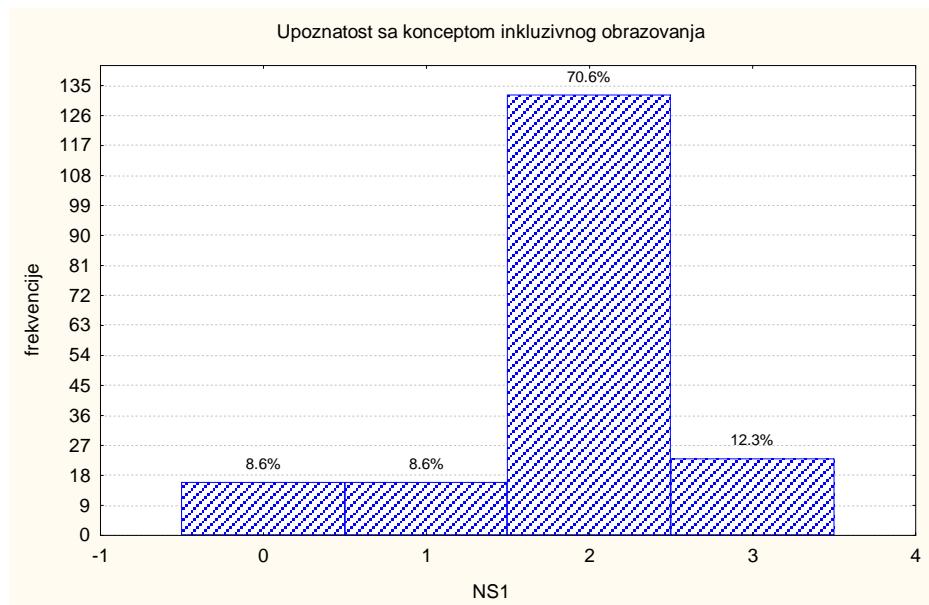
Grafik 1: Prikaz uzorka ispitanika u odnosu na trenutno radno mesto

Metodologija

U istraživanju je korišćen upitnik koji je sastavljen iz 13 pitanja zatvorenog tipa, 4 pitanja mešovitog tipa i 3 pitanja otvorenog tipa. Upitnik je sastavila Milena Ćuk (NSHC), uz stručnu podršku Mirjane Lazor (ŠOSO „Milan Petrović“). U obradi podataka učestvovala je Marija Jovanović (volonterka NSHC-a), a u interpretaciji Milena Ćuk. Korišćen je statistički program SPSS.

Prikaz rezultata

Prvo pitanje odnosi se na izjašnjavanje ispitanika o tome **koliko su upoznati sa konceptom inkluzivnog obrazovanja**. Najviše ispitanika (132 ili 70,6% od ukupnog uzorka) odgovorilo je da su delimično upoznati sa konceptom inkluzivnog obrazovanja; 23 ili 12,3% da ni malo nisu upoznati, a 16 ispitanika ili 8,6% da su u potpunosti upoznati sa ovim konceptom. 16 ispitanika (8,6%) nije odgovorilo na ovo pitanje.

Grafik 2: Nivo upoznatosti ispitanika sa konceptom inkluzivnog obrazovanja (0=bez odgovora; 1=u potpunosti; 2=delimično; 3=ni malo)

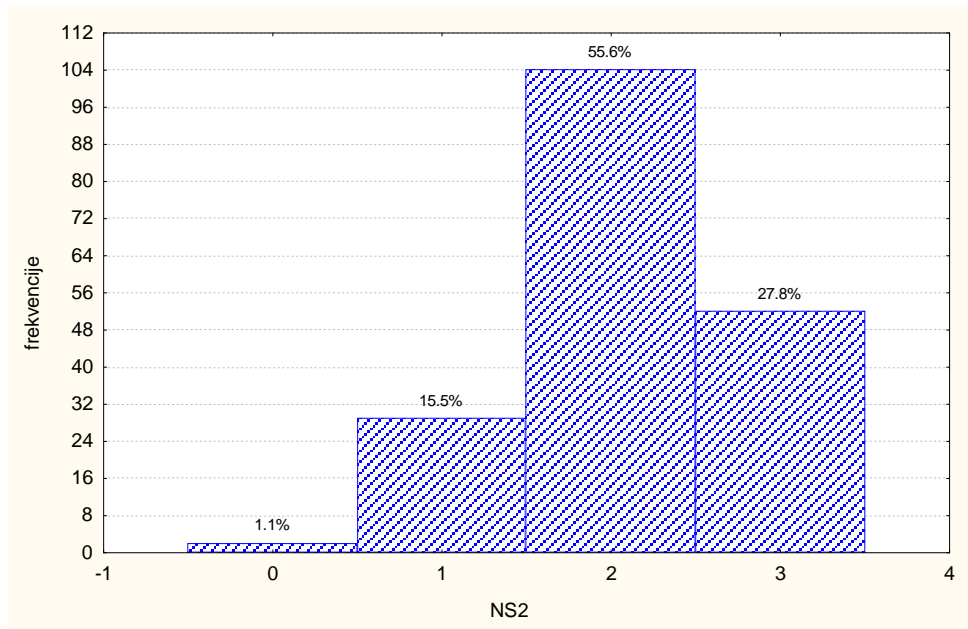
Pitanja od rednog broja 2 do 7 tiču se ispitivanja **stava o podržavanju inicijativa za masovnije uključivanje različitih kategorija¹ dece sa posebnim potrebama u redovne škole**. Ovaj stav merio se trostepenom skalom izraženom kroz sledeće kategorije:

1. podržavam u potpunosti
2. podržavam, ali sumnjam da je to moguće kod nas
3. ne podržavam.

Najveći broj ispitanih (104 ili 55,6%) podržava inicijative da se **deca sa graničnim intelektualnim sposobnostima (IQ 70-90) i lako mentalno ometena (IQ 50-69)** masovnije uključuju u redovne škole, ali sumnja da je to moguće kod nas. Ovakve inicijative ne podržava 52 ispitanika (27,8%), dok njih 29 ili 15,5% u potpunosti podržava ove inicijative. Dva ispitanika nisu odgovorila na ovo pitanje.

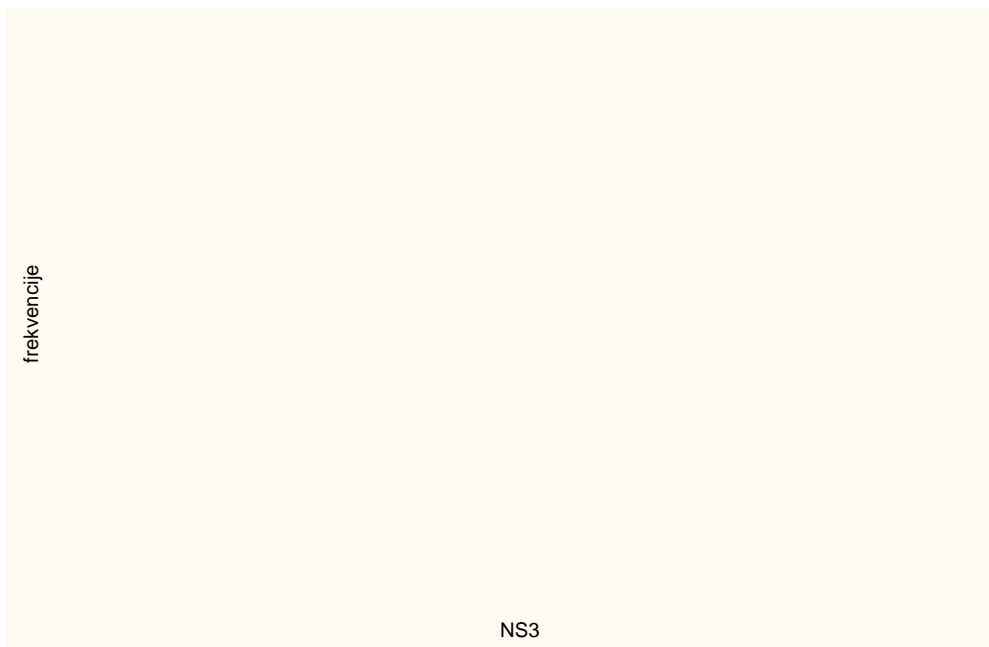
¹ U nedostatku adekvatnije konstrukcije koristi se izraz «**kategorije dece sa posebnim potrebama**» radi preciznijeg prikaza rezultata

Novosadski humanitarni centar
«Naša škola»

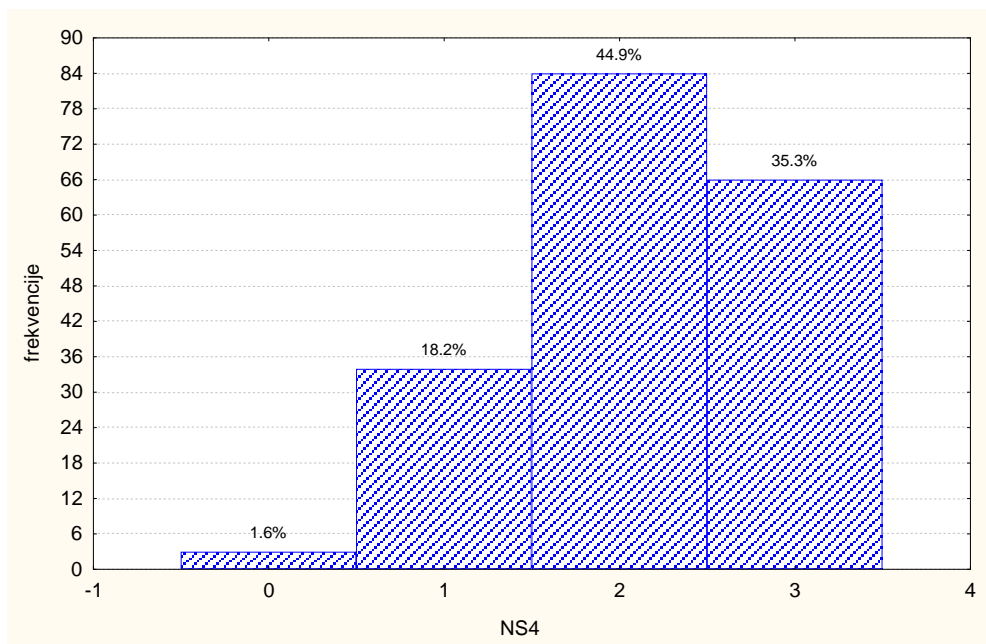
Grafik 3: Inicijative da se deca sa graničnim intelektualnim sposobnostima (IQ 70-90) i lako mentalno ometena (IQ 50-69) masovnije uključuju u redovne škole (0=bez odgovora; 1=podržavam u potpunosti; 2=podržavam, ali sumnjam da je to moguće kod nas; 3=ne podržavam)

Inicijative da se **deca sa telesnim invaliditetom** masovnije uključuju u redovne škole u potpunosti podržava 96 ili 51,3% ispitanika; 79 ili 42,2% podržava, ali sumnja da je to moguće kod nas; i 12 ili 6,4% ispitanika ne podržava ovakve inicijative.

Novosadski humanitarni centar
«Naša škola»

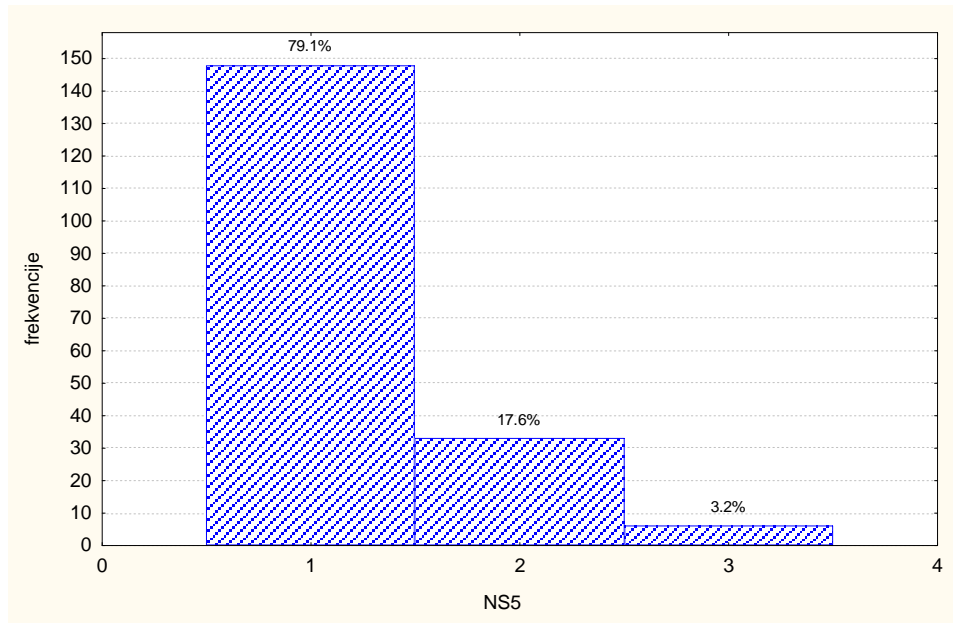
Što se tiče inicijativa za masovnijim uključivanjem **dece sa autizmom** u redovne škole, odgovori su sledeći: 84 ispitanika (44,9%) ove inicijative podržava, ali sumnja da su moguće kod nas; 66 ili 35,3% ne podržava, a 34 (18,2%) podržava u potpunosti. Tri ispitanika nisu odgovorila na ovo pitanje.

Grafik 5: Inicijative da se deca sa autizmom masovnije uključuju u redovne škole (0=bez odgovora; 1=podržavam u potpunosti; 2=podržavam, ali sumnjam da je to moguće kod nas; 3=ne podržavam)

Velika većina ispitanih (148 ili 79,1%) u potpunosti podržava inicijative da se **romska deca** masovnije uključuju u redovne škole; 33 ili 17,6% ispitanika podržava ali sumnja da je to moguće kod nas. Ovakve inicijative ne podržava 6 ispitanika ili 3,2%.

Novosadski humanitarni centar
«Naša škola»

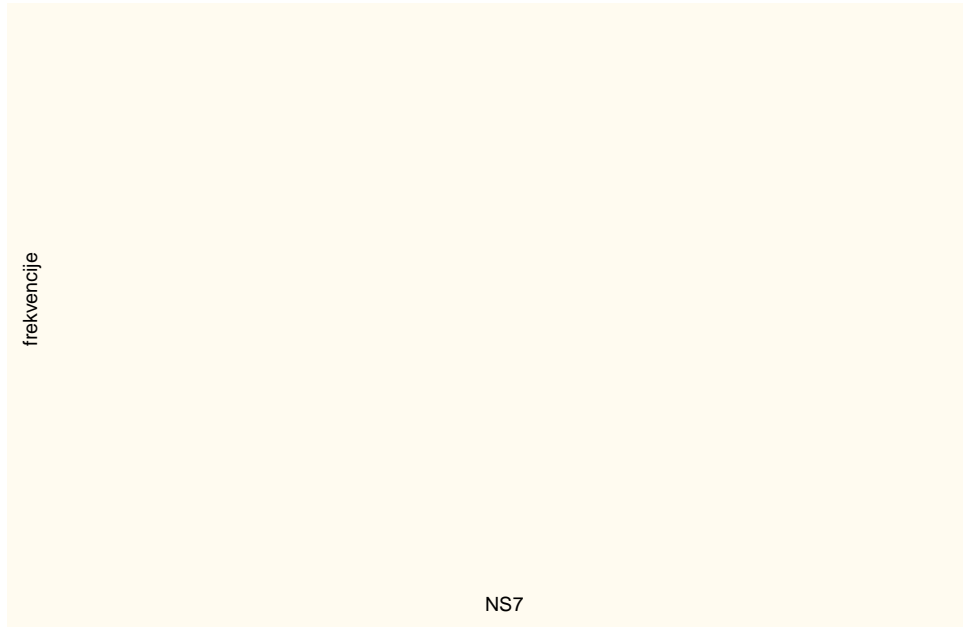
Grafik 6: Inicijative da se romska deca masovnije ukljuuju u redovne škole (1=podržavam u potpunosti; 2=podržavam, ali sumnjam da je to moguće kod nas; 3=ne podržavam)

Inicijative da se **deca sa poremećajima u ponašanju** masovnije ukljuuju u redovne škole u potpunosti podržava 73 tj. 39% ispitanika dok 72 tj. 38,5% podržava, ali sumnja da je to moguće kod nas. Ovakve inicijative ne podržava 35 ili 18,7% ispitanika, dok njih 6 nije odgovorilo na ovo pitanje.

Novosadski humanitarni centar
«Naša škola»

Najviše ispitanika (99 ili 52,9%) podržava inicijative da **se deca sa senzornim invaliditetom** masovnije uključuju u redovne škole, ali sumnja da je to kod nas moguće. 68 ili 36,4% ispitanika u potpunosti podržava ove inicijative, dok ih njih 16 (8,6%) ne podržava.

Novosadski humanitarni centar
«Naša škola»

ponašanju	(42.5%))	(37.3%))	(44%))	(43.8%))	(36%))	(40%))	(13.8%))	(26.7%))	(16%))
senzornim invaliditetom	27 (32.1%))	27 (36.5%))	14 (56%))	46 (54.8%))	42 (56.8%))	10 (40%))	11 (13.1%))	5 (6.8%))	1 (4%))

U pitanju br. 8 koje je otvorenog tipa, ispitanici koji su odgovorili da ne podržavaju inicijative da se deca sa posebnim potrebama masovnije uključuju u redovne škole, imali su priliku da obrazlože svoj odgovor. Ukupno je 81 ispitanik odgovorio na ovo pitanje, a najčešći odgovori su svrstani u sledeće kategorije:

- **sa ovom decom treba da radi specifični kadar (21 odgovor)**
- **škola i nastavnici nisu pripremljeni za rad sa ovom decom (21 odgovor)**
- otežan je rad sa drugom decom (15 odgovora)
- smatraju da je za decu sa posebnim potrebama bolje da su u specijalnim školama (9 odgovora)

Pitanja od rednog broja 9 do 14 odnose se na **nivo profesionalne spremnosti za rad sa različitim kategorijama dece sa posebnim potrebama**. Nivo spremnosti merio se 5-ostepenom skalom koja je imala ponuđene sledeće odgovore:

1. ni malo
2. nedovoljno
3. nisam siguran/a
4. da, uz podršku i osnaživanje
5. u potpunosti

U tabeli 2 prikazana je raspodela odgovora ispitanika na 9. pitanje: «**Sa decom sa graničnim intelektualnim sposobnostima (IQ 70-90) i lako mentalno ometenom decom (IQ 50-69) spreman/a sam za rad (u smislu stručne osposobljenosti)**».

Tabela 2: Nivo profesionalne spremnosti ispitanika da rade sa decom sa graničnim intelektualnim sposobnostima i lako mentalno ometenom decom

Odgovor	Frekvencija	Procenat %
ni malo	20	10.7
nedovoljno	49	26.2
nisam siguran/a	37	19.8
da, uz podršku i osnaživanje	77	41.2
u potpunosti	4	2.1
Total	187	100.0

Nešto je bolja pripremljenost ispitanika na rad sa **decom sa telesnim invaliditetom**.

Novosadski humanitarni centar
«Naša škola»

Tabela 3 : Nivo profesionalne spremnosti ispitanika da rade sa decom sa telesnim invaliditetom

Odgovor	Frekvencija	Procenat %
ni malo	14	7.5
nedovoljno	36	19.3
nisam siguran/a	31	16.6
da,uz podrsku i osnazivanje	90	48.1
u potpunosti	16	8.6
Total	187	100.0

Odgovori na pitanje br. 11 pokazuju da većina ispitanika nije spremna na rad **sa decom sa autizmom** (63 ispitanika ni malo nije spremna, 44 nedovoljno). Ni jedan ispitanik nije odgovorio da je u potpunosti spreman za rad sa decom sa autizmom.

Tabela br. 4: Nivo profesionalne spremnosti ispitanika da rade sa decom sa autizmom

Odgovor	Frekvencija	Procenat %
ni malo	63	33.7
nedovoljno	44	23.5
nisam siguran/a	42	22.5
da,uz podrsku i osnazivanje	37	19.8
Total	186	99.5
Bez odgovora	1	.5
Total	187	100.0

Većina ispitanika spremna je na rad **sa romskom decom** (38% u potpunosti, 42,8% uz podršku i osnaživanje). Samo jedan ispitanik je odgovorio da ni malo nije spreman na rad sa romskom decom.

Tabela br. 5: Nivo profesionalne spremnosti ispitanika da rade sa romskom decom

Odgovor	Frekvencija	Procenat %
ni malo	1	.5
nedovoljno	11	5.9
nisam siguran/a	23	12.3
da,uz podrsku i osnazivanje	80	42.8
u potpunosti	71	38.0

Novosadski humanitarni centar
«Naša škola»

Total	186	99.5
Bez odgovora	1	.5
Total	187	100.0

Najviše ispitanika (86 ili 46%) je odgovorilo da je spremno za rad **sa decom sa poremećajima u ponašanju**, ali uz podršku i osnaživanje.

Tabela br. 6: Nivo profesionalne spremnosti ispitanika da rade sa decom sa poremećajima u ponašanju

Odgovor	Frekvencija	Procenat %
ni malo	14	7.5
nedovoljno	33	17.6
nisam siguran/a	36	19.3
da,uz podršku i osnaživanje	86	46.0
u potpunosti	18	9.6
Total	187	100.0

Malo više od trećine ispitanika spremno je za rad sa decom **sa senzornim invaliditetom**, ali uz podršku i osnaživanje. Međutim, velik je broj ispitanika koji nisu spremni (22,5% smatra da je nedovoljno spremno, a 18,7% da ni malo nije spremno).

Tabela br. 7: Nivo profesionalne spremnosti ispitanika da rade sa decom sa senzornim invaliditetom

	Frekvencija	Procenat %
ni malo	35	18.7
nedovoljno	42	22.5
nisam siguran/a	28	15.0
da,uz podršku i osnaživanje	68	36.4
u potpunosti	4	2.1
Total	177	94.7
Bez odgovora	10	5.3
Total	187	100.0

Pitanja od rednog broja 15 do 18 su mešovitog tipa (ponuđeni odgovori sa mogućnošću dopisivanja odgovora koji nije među ponuđenima). Iako je bilo naglašeno da je moguće opredeliti se samo za jedan odgovor (sem kod 17. pitanja gde su se mogla zaokružiti tri odgovora), većina ispitanika je zaokruživala do tri odgovora umesto jednog. Pitanja br. 15, 16 i 18 obradili smo na taj način što smo ponderisali odgovore, tj. dodeljivali im poene (npr. ako je neko zaokružio samo jedan odgovor, dobio je 3 poena za taj odgovor, a ako je neko zaokružio tri ponuđena odgovora umesto jednog, svaki od datih odgovora dobio je po 1 poen). Kod pitanja br. 18 su se prebrojavali zaokruženi odgovori.

U pitanju br. 15 ispitanici su se izjašnjavali **sa kojom kategorijom dece sa posebnim potrebama bi im trenutno najviše koristilo stručno usavršavanje**. Sledi prikaz rangiranih odgovora (od onih koje su ispitanici najčešće pa do onih koje su najređe zaokruživali, uz dodeljivanje pondera):

1. **Stručno usavršavanje za rad sa decom sa poremećajima u ponašanju (166)**
2. **Stručno usavršavanje za rad sa decom sa graničnim intelektualnim sposobnostima i lako mentalno ometenom decom (114)**
3. Stručno usavršavanje za rad sa decom sa autizmom (81.5)
4. Stručno usavršavanje za rad sa decom sa senzornim invaliditetom (72.5)
5. Stručno usavršavanje za rad sa romskom decom (66)
6. Stručno usavršavanje za rad sa decom sa telesnim invaliditetom (56)
7. Drugo (obično sve navedeno) (4)

Na pitanje **u kojoj oblasti Vam je najpotrebnija podrška** kako biste se osećali što kompetentnije kad je u pitanju rad sa decom sa posebnim potrebama, najveću važnost dobio je odgovor: **izvođenje nastave (242.5 poena)**. Slede: planiranje nastave (149.5); saradnja sa roditeljima (80.5); drugo (obično sve navedeno) (38); i ocenjivanje (35.5).

17. pitanje odnosi se na **teme koje ispitanici smatraju najkorisnijim za unapređenje rada sa decom sa posebnim potrebama**. Sledi prikaz najčešćih odgovora ispitanika poređanih po učestalosti:

1. **Psihološke osobenosti pojedinih kategorija dece sa posebnim potrebama (96)**
2. **Održavanje pažnje i motivacije za učenje dece sa posebnim potrebama (95.5)**
3. Izrada individualnih nastavnih planova (78)
4. Usvajanje posebnih metodika u izvođenju pojedinih predmeta (70.5)
5. Mogućnosti prilagođavanja prostora, opreme, nastavnog programa, nastavnih materijala deci sa smetnjama u razvoju (65)
6. Kreativne i edukativne igre za rad sa decom sa posebnim potrebama (61)
7. Komunikacija sa osobama sa invaliditetom (42)
8. Uspostavljanje i stabilizacija radnih navika (18.5)
9. Potrebe i prava dece sa posebnim potrebama (12)
10. Pripreme aktivnosti za dolazak deteta sa smetnjama u razvoju (7)
11. Drugo (2)

Pitanje br. 18. ispitivalo je mišljenje ispitanika o tome **koje uslove je potrebno obezbediti da bi bio omogućen kvalitetan rad sa detetom sa posebnim potrebama**. Sledi prikaz odgovora poređanih po najvećoj vrednosti:

1. **Paralelni edukatori (198.5)**
2. **Kontinuirana stručna podrška specijalnih škola (139.5)**
3. Odgovarajuća podrška psihološko-pedagoške službe (95)
4. Dobra saradnja sa roditeljima učenika (61)
5. Drugo (38.5)
6. Saradnja sa udruženjima građana koja se bave unapređenjem položaja dece sa posebnim potrebama (8.5)

Većina ispitanika 158 ili 84,5% do sada nije prisustvovala obukama (seminarima) za osnaživanje kad je u pitanju rad sa decom sa smetnjama u razvoju i decom iz drugih marginalizovanih grupa. Što se tiče ispitanika koji su bili na nekim od ovih seminara, sledi prikaz

tih seminara (edukacija) sa onoliko podataka koliko je navedeno u odgovoru. U zagradi je broj ispitanika koji su prisustvovali istom seminaru.

1. Preklične metode primenjene u inkluzivnom kontekstu – ŠOSO „Milan Petrović“ (4)
2. Lična inicijativa na ovu temu, skupovi (3)
3. Inkluzija – jednodnevni seminar Interaktivne otvorene škole (3)
4. Romsko dete i ja – 2 dana, (2)
5. „Inkluzivno obrazovanje – od prakse ka politici“ – Fond za otvoreno društvo (2)
6. Kratak seminar o deci sa oštećenim sluhom (2)
7. Inkluzija dece sa posebnim potrebama u redovnu nastavu - ŠOSO „Milan Petrović“ (2)
8. Karakteristike dece sa smetnjama u razvoju i preporuke u radu - ŠOSO „Milan Petrović“ (1)
9. Bukvar tolerancije - „Hajde da“ (1)
10. Smetnje u učenju - Pedagoški zavod Vojvodine, 6h, 2006.godine (1)
11. Rad sa decom sa posebnim potrebama u razrednoj nastavi - Ministarstvo prosvete i sports RS i Savez učitelja (1)
12. Jednodnevni trening o MNRO (1)
13. Aktivno učenje – Pedagoško društvo Srbije, 3 dana (1)
14. Autizam – interni seminar (1)
15. Reformski obrazovni krugovi – Centar za interaktivnu pedagogiju (1)
16. Romsko dete i škola – Savez učitelja RS (1)
17. Mentalno zdravlje, poremećaji ponašanja, hiperaktivno dete (1)
18. Kako pomoći romskoj deci u školi – Društvo za unapređenje romskih naselja (1)
19. Inkluzija u osnovnoj školi – DUNS (1)
20. Inkluzija iz mogu ugla – DUNS i ŠOSO „Milan Petrović“ (1)
21. Personalni asistent - DUNS i ŠOSO „Milan Petrović“ (1)
22. Poteškoće u čitanju i pisanju (1)

Rezime

Rezultati dobijeni ovim istraživanjem pokazuju da nastavno i stručno osoblje osnovnih škola Novog Sada **najviše podržava inicijative masovnijeg uključivanja romske dece u redovne škole**. Generalno, stav je podržavajući (u potpunosti, ili sa sumnjom da je to kod nas moguće) kad su u pitanju inicijative za masovnijim uključivanjem dece sa telesnim invaliditetom, dece sa poremećajima u ponašanju i dece sa senzornim invaliditetom. Inicijative za masovnijim uključivanjem u redovne škole dece sa graničnim intelektualnim sposobnostima i lako mentalno ometene slabije su prihvaćene sudeći po rezultatima ovog istraživanja. **Najmanje se podržavaju inicijative za masovnijim uključivanjem dece sa autizmom u redovne škole**. Ispitanici koji su odgovorili da ne podržavaju uključivanje dece sa posebnim potrebama u redovne škole u najvećem broju slučajeva smatraju da **sa ovom decom treba da radi specifični kadar kao i to da škola i nastavnici nisu pripremljeni za rad sa ovom decom**.

Većina ispitanika je **sprema za rad sa decom koja imaju različite vrste posebnih obrazovnih potreba, ali uz podršku i osnaživanje**. To nije slučaj jedino kad su u pitanju **deca sa autizmom** sa kojom velika većina ispitanika nije spremna za rad. Nastavno/stručno osoblje škola **najpripremljenije je za rad sa romskom decom** u odnosu na ostale kategorije dece sa posebnim potrebama.

Rezultati pokazuju da bi nastavnom/stručnom osoblju osnovnih škola trenutno najviše koristilo **stručno usavršavanje za rad sa decom sa poremećajima u ponašanju**, a zatim sa decom sa graničnim intelektualnim sposobnostima i lako mentalno ometenom decom.

Ispitanici smatraju da im **je najpotrebnija podrška u izvođenju nastave** kako bi se osećali što kompetentnije kad je u pitanju rad sa decom sa posebnim potrebama.

Kada su u pitanju **teme** koje ispitanici smatraju **najkorisnijim za unapređenje rada sa decom sa posebnim potrebama**, utvrđeno je da postoji više različitih tema koje smatraju važnim, no izdvajaju se teme: ***Psihološke osobenosti pojedinih kategorija dece sa posebnim potrebama i Održavanje pažnje i motivacije za učenje dece sa posebnim potrebama.***

Ispitanici smatraju da je najvažnije obezbediti **paralelnog edukatora** kako bi bio omogućen **kvalitetan rad sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama**. Pored ovog uslova, velika važnost data je i **kontinuiranoj stručnoj podršci specijalnih škola**.

Većina ispitanika nije nikada prisustvovala edukacijama za osnaživanje kad je u pitanju rad sa decom sa smetnjama u razvoju i decom iz drugih marginalizovanih grupa. U tom smislu, od velikog je značaja što će upravo osoblju škola koje su učestvovala u istraživanju biti ponuđena besplatna stručna edukacija iz ove oblasti.

Izveštaj pripremila : Milena Ćuk